

Az ofszetnyomtatás kezdete Magyarországon

Timkó György

Hihetetlennek tűnhet, de igaz: száz évvel ez előtt, és még utána is jó ideig, a magyar nyomdásztársadalom érdeklődését nem keltette fel különösebben az ofszetnyomtatás feltalálása. A magasnyomtatás mellett jelentős súlya volt nyomdászatunkban a litográfiának, a könyomtatásnak. A litográfiában a századforduló táján annyi találmány és új fogás, módszer alakult ki (foto-guilloche, litomio, schapirográf, opalográf, papirográf, kromográf, fotolitográfia, cink- és alumíniumlemez-nyomtatás stb.), hogy a magyar nyomdászok az indirekt vagy guminyomtatást is besorolták az újabb módik közé, s miután e korábbiakat sem nagyon alkalmazták, erre sem figyeltek fel különösebben. (Mint majd alább olvashatjuk Illyésy István véleményét, ez a nézet még 1927-ben is tetten érhető.)

A magyar nyomdászok szakfolyóiratai lényegében csak az első világháború után kezdenek az ofszeteljárással foglalkozni. Bár az első leírás – Novák László tollából – az 1910-es Magyar nyomdászok évkönyvében olvasható. Itt szó van arról, hogy a litográfiai cink- és alumíniumlemezekről való nyomtatáshoz szerkesztett (nem tekerccsapírról nyomó) rotációs gépeket – melyek óránként kétezer példány nyomására képesek – jelentősen módosították. „Az újabb amerikai e fajta gépeknél nem annyira a gyorsaság fokozása a legfőbb cél (...), hanem az, hogy a legfinomabb tónusárnyalatú fekete vagy színes kép bárminő durva vagy kemény papirosra is rávihető legyen. E cél elérése okáért két amerikai újabb gépnél – a Harris Rotary Pressnél és a Rubel Off-Set Printing Machine-nél – azt az átnyomási elvet alkalmazzák, ami a bádognyomáshoz már

régtóta szokásos, hogy tudniillik a teljesen kész nyomat előbb egy gumihenger fölületére kerül, s csak innen nyomódik át egy acélhenger segedel-mével a papírra.”

Mielőtt továbbmennénk, szembesülnünk kell azzal a ténnyel, hogy szakirodalmunk vizsgálódásának tárgya elsősorban és tartósan a könyvnyomtatás volt. Így aztán nemhogy az ofszetnyomtatást, de még a litográfiát is elhanyagolták. Ilyen témájú szakcikk csak elvétve olvasható folyóiratainkban. De van nagyobb baj is: 1945 előtt évente megbízható nyomdászstatisztikák készültek, melyekből megállapítható volt, hogy hány nyomógép van hazánkban, sőt az egyes nyomdáknál is. Azonban a gyorsajtókat mindig összesítve tették közzé, egybeosztva a magasnyomtatású, a könyvnyomtatású és az ofszetgépeket. Ezért ma már nem lehet megállapítani, mikor és hová kerültek kezdetben az ofszet nyomógépek – és persze a későbbiek sem. Sőt, azt sem lehet megállapítani, milyen volt a litográfiai, az ofszet- és a magasnyomó gépek aránya, de még azt sem, mikor szűnt meg hazánkban a könyvnyomtatás. (Biztosan közvetlenül a második világháború után.) De még olyan fontos kérdést sem, a követ helyettesíthető cink- vagy alumíniumlemez használtak-e nyomdáinkban, s ha igen, melyekben. (A szedőgépek magyarországi fejlődését, elterjedését – többek között – azért lehetett megbízhatóan vizsgálni, mert minden évben közzétették hol és milyen típusú szedőgép működött nyomdáinkban.)

A kezdeti érdektelenséget a világháború kényszerűen meghosszabbította, és csak a húszas években került előtérbe hazánkban az ofszettechnológia.* Nagyon érdekes, hogy az 1924-es Nyom-

* Érdekes az is, hogy az ofszet szavunkat a szakirodalom következetesen nagy kezdőbetűvel írta – a húszas évek közepéig, amikor is Herzog Salamon a Magyar Nyomdászatban *Az „offset” szó értelme* címmel írt cikkében tiltakozott ellene.

„Az »offset« szó nem személynév, és csak azért írja a magyar szakirodalom szintén O-val, mert a német szakirodalom is, amelyből a miénk még mindig táplálkozik, így írja. Csakhogy míg a német nyelvben ez helyes, mert ez a szó főnév, addig nálunk ez germanizmus, magyartalanság.”

„Offset tulajdonképpen angol szó, szakkifejezés, terminus technicus, amit csak körülírva lehetne magyar nyelven hűsége-sen visszaadni. Ezért használjuk inkább a rövid angol kifejezést. Offset valamely ábrázolatnak, legyen az kép vagy szedés, az eltávolítását, levételét (és más tárgyra való átvitelét) jelenti. *Off* = el-, le-, ki- stb., *set* = szedés (főnév) ültetni, fektetni, helyezni, állítani (cselekményszók); *offset* = leszedni, elvenni, levenni (valamit valamiről). Az »offset« szó a mi szakunkban azt a technikai eljárást fejezi ki, amely szerint a nyomandó forma nem közvetlenül nyomódik a papirosra, hanem a gumiborítással ellátott henger közvetítésével *viszi át* a reprodukálandó képet a papirosra.” – Eleink megfogadták a tanácsot, azóta kis kezdőbetűvel írjuk.

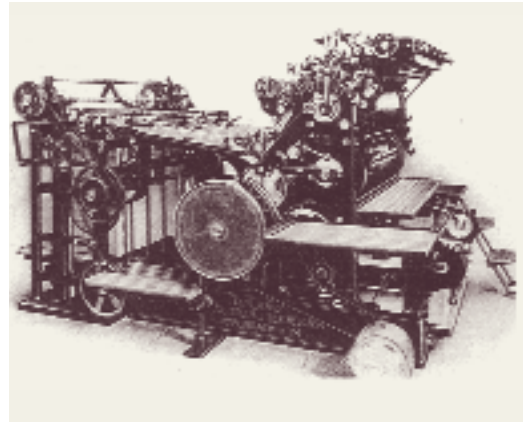
dászévkönyv (mely az 1923-as évet tükrözi), beszámol az ofszetnyomatás terjedéséről, de ezt megelőzi a könyvnyomatás fejlődése: „Bár Magyarországon még nem terjedt el úgy az ofszetnyomatás, mint például Amerikában és Németországban, mégis közvetve ennek is tulajdonítható gépmesterkollégáink stabil munkanélkülisége, de nagyobb pedig a *litográfiai* nyomás váratlan elterjedésének.”

A húszas években egyre több nyomda vásárolt ofszetgépet, de az általános vélemény az volt, hogy csak ott érdemes erre költeni, ahol tartósan nagy példányszámú munka van. A Magyar Grafika folyóiratunk 1927-ben nyomdaiparunk meghatározó személyiségeinek körkérdést tett fel: Milyen jövőt jósol az ofszettechnikának? címmel. A válaszok összessége borúlátó. Walter Ernő (a pozsonyi Slovenská Grafika szerkesztője) szerint „Budapesten főleg azért vették a gépeket, mert a) nem kell rajta egyengetni; b) a legroszabb papírra is szépen lehet nyomni; c) csak harmadrész festék kell”.

Szó volt már arról, hogy nyomdászaink nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget az ofszettechnológiának, azt a könyvnyomatás egy nem túl jelentős oldalhajtásának tartották. Azonban ne

gondoljuk, hogy ez csak a kezdeti éveket jellemezte. Az említett körkérdésre Illyésy István (gépmester és szakíró) így válaszolt: „A sokszorosítás közeljövőbeni mesészerű fejlődésénél, a bizakodás szemüvegén nézve, az ofszettechnika is csak epizódnak tűnik fel a fejlődés folyamatában, melyet önmagában talán nem is lehet joggal új találmánynak nevezni; csak újításnak, amennyiben a régi gépet a termelés mennyiségének fokozása érdekében újabb rendszerű géppel cserélték

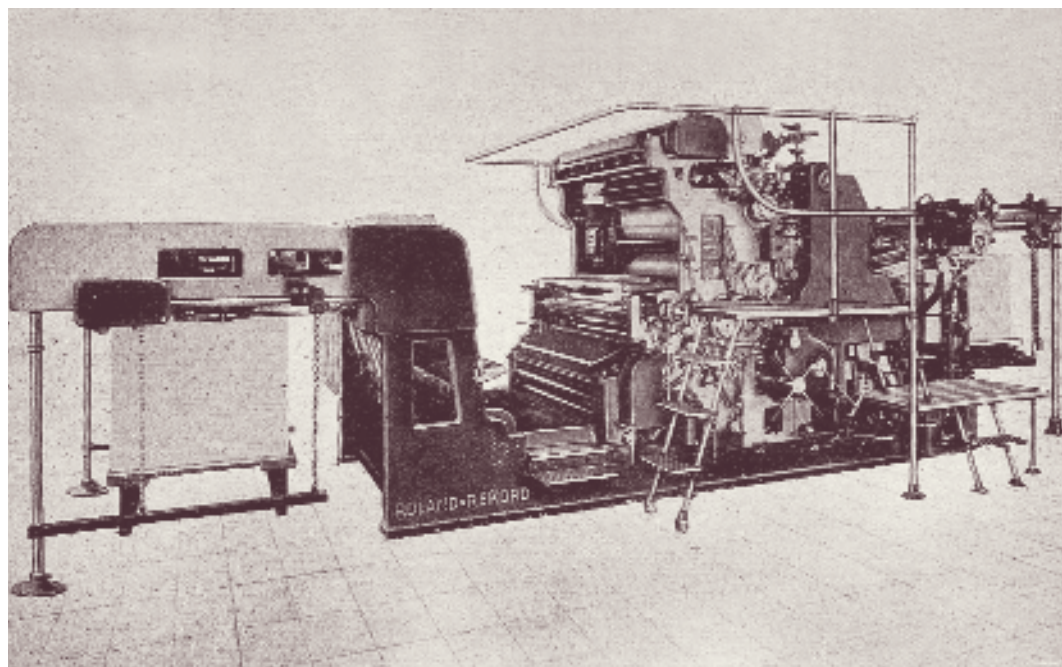
Egy színt nyomó Roland 1921-ből

fel. Senefelder találmánya összes kellékeivel alkalmazást nyer az ofszettechnikában, azzal a különbséggel, hogy kőlap helyett cinklapra nyomják át a formát, mely szépen alkalmazkodik a nyomóhenger idomához. Újabb típusú litográfiai gépről van tehát szó, tökéletesről, amennyiben a régi viszonyokhoz mérten a termelés mennyiségét növeli, anélkül, hogy a minőségét lerontaná. Az ofszettechnika ezen előnyös tulajdonságival a könyvnyomdászat újabb lendületbe hozza, versenyképessége a könyvnyomdászat rovására erősödött, és talán főtényező abban, hogy a folyton fejlődő könyvnyomdászat szemben a litográfia prosperitását a jövőre is meg tudja őrizni.”

Vagyis az általános szemlélet meglehetősen ofszetellenes volt. Többségük nem bízott az ofszet jövőjében. A sok ellenérzés elsősorban azért volt, mert az ofszet színes nyomtatás meg sem közelítette a cinkográfiával történő magasznyomatást (és ez még sokáig így is maradt). A Pallas (mely könyv-, kő-, mély- és ofszetüzem volt egyben) ofszetgépe azonban 1924 decemberében – a Képes Krónikában – kinyomta az első színes nyomtatást ofszetgépen.

Maradjunk még 1924-nél. Novemberben jelent meg a Magyar Nyomdászat folyóiratunk ünnepi száma, melyet a három város közigazgatási egyesítésével létrejött Budapest ötvenedik évfordulójának köszöntésére szenteltek. Ez lényegében a magyar nagyüzemi nyomdászat megteremtésének krónikája 1873-tól 1923-ig – amelyben egyszer sem, sehol sem olvasható ez a szó: ofszet. (De még a guminyomás, közvetett nyomtatás sem!)

és Képességvizsgáló Intézet pályaismertető füzetet adott ki: „Nyomdászpályák. Tájékoztató szülők és az iparospályára készülők ifjak számára.” Ebben szó van ugyan az ofszettechnológiáról, de csak a könyomtatás részeként. A könyomtatás nyolcvan sorában – nyolc sorban – kitér az ofszetnyomtatásra is. A könyomó gépmester után megemlíti még az ofszetgépmestert. Ismétlem, 1944-ben! (A képek sorában azonban bemutat egy [Roland-Rekord] tekercsnyomó ofszetgépet.)

Roland-Rekord tekercsnyomó gép a negyvenes évek elejéről

Az 1924-es Nyomdászévkönyvben olvasható, hogy a német nyomdagépgyártó cégek több típusú ofszetgépet hoztak forgalomba. A Vogtländische Maschinenfabrik háromfélét is: „kétcilindereset, hármrendszerűt és körforgó gépeket, mely utóbbiakon különösen képeslapokat nyomnak”. A frankenthali gyár gépe egy menetben két színt nyom. A „Mailänder olyan gépeket gyárt, amelyek elő- és hátnyomást nyomnak egyszerre. Ilyenfajta gépet láttunk az Athenaeumban is.” – Ebből látható, hogy nemzetközi méretben fejlődik az ofszetgépgyártás, meg az is, hogy ilyen gép megjelent hazánkban is. Azonban a magasznyomtatás megtartotta vezető szerepét.

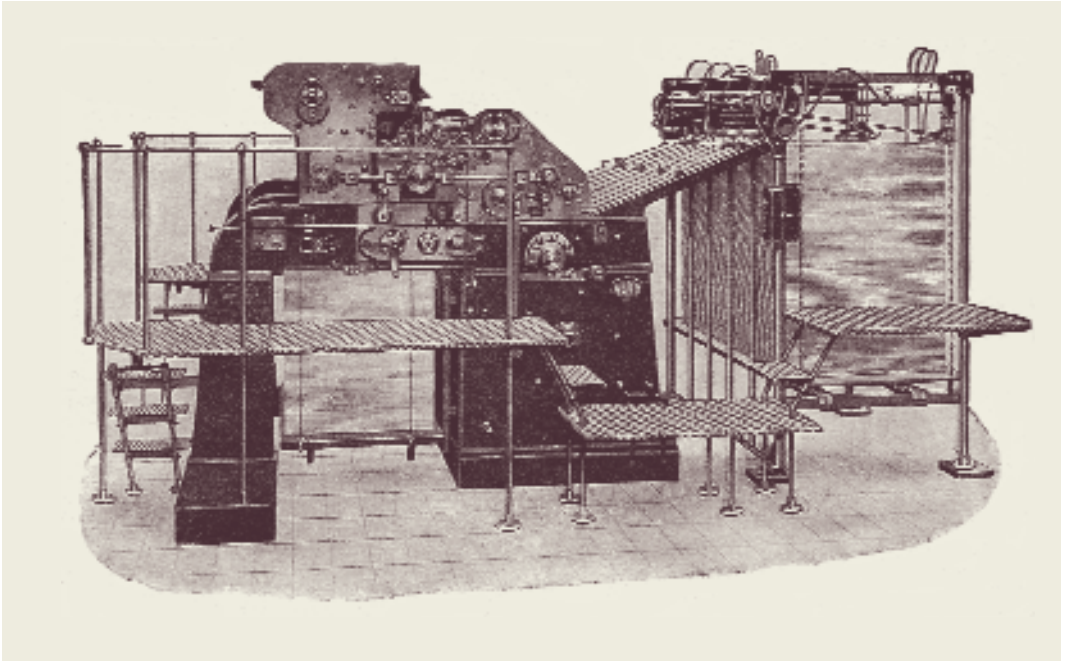
Ugorjunk az időben két évtizedet előre: 1944-ben a Székesfővárosi Pályaválasztási Tanácsadó

Hazánkon kívül is megfigyelhető a könyomtatás és az ofszetnyomtatás „párviadala”: 1938-ban, Lipcsében nyomdaipari vásár volt, ahol olyan litográfiai gyorsajót mutattak be, mely – kedvező körülmények között – óránként 1500 ívet nyomtatott.

Felmerül a kérdés: miért nem tudott a magasznyomtatással szemben már a kezdetekben áttörést elérni az ofszeteljárás? Úgy vélem azért, mert elveiben jó volt, a fejlesztéshez szükséges minden látens eleme megvolt, de az általános ipari háttere (kohászat, hengerlés, fototechnika, kémia stb.) még nem. Ezért drága is volt, bonyolult eljárás is volt – és nem tudott versenyképesen színes nyomtatásokat készíteni. 1936-ban egy ofszetgépmester (Feuereisen György) a Magyar

Grafikában – a „kolor-offset”-ről szólva – megírta, hogy „vastagodik a rajz a fénymásolás útján készített lemezen”, „a másolt raszterpontok teljesen hamis tónust adnak”, „különösen a vörös szín, majdnem kivétel nélkül, mindig megerősödik”, a lemezeknél gyakori „a tónolásra és szürkülésre”

találmányok egész sorát alkalmazták a nyomdaiparban is, így az ofszetnyomtatás fejlesztésénél is. Ilyen volt például a lemezhengelés, mely az alumínium alapú lemezt megfelelően tudta előállítani, s amely végül a cinklemezét kiszorította. Nagyban előrevitte az ofszetesítést a két- vagy

Egy szint nyomó MANN Ultra-Rapid sajtó a harmincas évek elejéről

való hajlam. Ezért van az, hogy a magasnyomtatás a második világháború előtt vitathatatlanul megtartotta vezető szerepét. (Ennek alátámasztására egy példa: A Honvéd utcai Pallasnak – közvetlenül a háború után, 1945 februárjában – harmincegy magas-, négy ofszet- és egy mélynyomó gépe volt. A könyomtatást addigra megszüntették.)

Aztán jött a második világháború, mely az elsőhöz hasonlóan, megakasztotta a magyar nyomdaipar fejlődését (is). Utána meg az újjáépítésre ment el minden pénzünk és energiánk. Ehhez járult a gazdasági-kereskedelmi „karanténba” való zárásunk, melyből való kitörésünk szükség-szerűsége, a világpiacra való nyitásunk igénye a hatvanas évek közepére felerősödött. Így a 1960-as évek második felétől kezdődően lehetett hozzákezdeni a Nyugaton már igencsak fejlett ofszettechnológiához való felzárkózás megkezdéséhez. Addigra azonban ott óriásit változott az ofszetesítés: az általános műszaki és vegyszeti

többrétegű (galvaneljárású) fémlemez föltalálása is. A fejlesztés nem állt le. Mindehhez kapcsolódott azután a kémiai ipar hallatlan gyors fejlődése, de idesorolható a fototechnika, a fényszedés, majd a számítógépes találmányok egész sora, melyekkel többek között a szövegátvitelt is sikerült tökéletesen megoldani (stb.). De ezek már jobbára közismertek, s mely már egy külön fejezet tárgya.

